

ÇALIŞMA YAŞAMINDA KADIN

Gülşay ARIKAN (*)

Giriş

Genel olarak kadın sorunu; toplumlarda kadının statüsü, eşit haklara sahip olması, eşit hakları kullanabilmesi ve bunların zorunlu sonucu, kadının kişi olarak yeteneklerini geliştirme konularını kapsamaktadır. (1) Toplumda her sınıf kadının eğitim olanakları, çalışma olanakları, çalışma koşulları, bilsel haklardan yararlanma dereceleri arasında farklılıklar vardır. Yalnız burada üzerinde durulması gereken nokta kadınların alt oldukları toplumsal kategori içinde alt tabakayı oluşturmalarıdır. (2) Kadınların alt tabaka oluşturmalarının ya da ikinci sınıf olma olma durumunun letihdam statüleriyle de belirginleştiği söylenebilir; hemen hiçbir zaman erkekleri çalıştırmazken, çoğunlukla erkekler tarafından hem de ücretsiz olarak çalıştırılmaktadırlar. (3) Türk toplumunda kadınların ataerkekli aile geleneğinin bir devamı olarak «iyi bir anne ve iyi bir eş» olma rollerine yönelik olarak gerçekleştirilen sosyalleştirme süreçleri de bu sorunu pekiştirmektedir. Böylesine bir amaçla yönelik bir sosyalleştirme sürecinden geçen kadınlar ancak ekonomik zorunluluk nedeniyle aile bütçesine ek gelir sağlamak amacıyla ya da ken-

(*) Yrd. Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü.

(1) Emel Değramacı, *Türkiye'de Kadın Hakları*, Ankara, Universal Kitabevi 1982, s. 1.

(2) Oya Çitçi, *Kadın Sorunu ve Türkiye'de Kazanı Görevli Kadınlar*, Ankara, Sevinç Matbaası, 1982, s. 13.

(3) Gülten Kazgan, «Türkiye Ekonomisinde Kadının İnsan Gücüne Katılması, Meslek Dağılımı ve Sosyo-Ekonomik Durumu», (Der : Nermin Abadan-Unat), *Türk Toplumunda Kadın İçerisinde*, Ankara, Türk Sosyal Bilimler Derneği, 1982, s. 148.

disi için birtakım tüketim harcamalarında bulunabilmek için yoğun bir biçimde çalışma yaşamına girmektedirler.

Geçmişte de Tanzimatla birlikte kentli kadınlar çalışma yaşamına girmek, üretici olmak isterler. Ancak amaç bağımsız olmak değil, 1838 Ticaret Sözleşmesi sonucu batı mallarının doldurduğu Osmanlı pazarının pahalılığını önlemek içindir. (4)

Kadın çalışması konusunda Fransa'da yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, araştırma kapsamına giren kadın ve erkeklerin üçte ikisi, kadının yerinin evi olduğunu vurgulamışlardır. (5)

Kadının ekonomik zorunluluk nedeniyle çalışma yaşamına girmesi; onun erkeğine olan maddi ve manevi bağımlılığının sürmesine yol açmaktadır. Kadınları erkeklere bağımlı kılan nedenler önem sırasına göre; toplumdaki gelenek ve göreneklerin erkekleri üstün sayması, erkeğin aile geçimini sağlayan kişi olarak kabul edilmesi (6) ve geçim araçlarının sahibi olması, erkeklerin fiziksel olarak kadınlardan güçlü olması biçiminde sıralanmaktadır. (7)

Kadın ücretli işçi olduğunda, erkek ücretine mutlak bağımlılığı azalsa da tamamen kaybolmaz. Çünkü ücretli emekçi olduğu koşullarda bile kimliği evli bir kadın olarak devam eder. Kadının erkeğe bağımlılığı hem ideolojik, hem maddidir. Ve bu ikisi arasında birbirini kuvvetlendirici bir ilişki vardır. Kadının aile içinde erkek, çocuk ve diğer bakıma muhtaçlar (yaşlı ve hastalar) için yaptığı işler, «annelik» «sevgi» ve «koruyuculuk» ideolojileriyle olduğu kadar, kadının erkeğe olan ücret bağımlılığı ile de birlikte düşünülmelidir. Erkeğe verilen aile ücreti, evde kadın ve erkek ilişkilerinde hükmetme ve hükmedilme koşullarını hazırlar. Bu sadece ev kadınının maddi bağımlılığını değil, ücretli emekçi kadının, ücretli emekçi olma koşullarını da belirler. Kadın ücreti erkek ücretinin tamamlayıcısı olarak görülür. İşgücü piyasasında mevcut cinsel işbölümü içinde, kadının erkeğin kazandığı ücreti kazanabilmesi, bu nedende mümkün değildir. (8)

(4) Füsün Tayanç-Tunç Tayanç, *Dünyada ve Türkiye'de Tarih Boyunca Kadın*, Ankara Toplum Yayınevi, 1977, s. 109-110.

(5) C. Silver'den aktaran : Çitçi, a.g.e., s. 52.

(6) Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız : Reece McGee and Others, *Sociology An Introduction*, Hinsdale, Illinois, The Dryden Press, 1977, s. 236.

(7) Çitçi, a.g.e., s. 168.

(8) Yıldız Ecevit, «Üretim ve Yeniden-Üretim Sürecinde Ücretli Kadın Emekçi»

Aslında Türk Toplumunda çok iyi eğitilmiş, uzman meslek sahibi bir seçkin kadınlar grubu dışında ki bunlar azınlık oluşturmaktadırlar ister çalısın ister çalışmasın her tabakadan kadın için eşlerine bağımlı olma olgusu sürüp girmektedir.

Bilindiği gibi Türk kadınına toplumsal ve siyasal hakları Atatürk'te birlikte, Cumhuriyet kurulduktan sonra verilmiştir. (9) Kadınlarımızın kendilerine verilmiş olan haklardan yararlanabilmeleri için belirli bir eğitim düzeyinden geçmiş olmaları ve çalışma yaşamına girmeleri gerekmektedir. Ancak yalnızca eğitim sürecinden geçmiş olmak bu haklardan yararlanabilme sonucunu getirmediği gibi, çalışma yaşamına girmiş olmak da her zaman bu hakların kullanılabilceği anlamına gelmemektedir. Kadın, herşeyden önce ekonomik zorunluluk nedeniyle çalıştığı için amaç ailenin geçiminin sağlanmasında aile bütçesine ek gelir sağlayarak erkeğe yardımcı olmaktır. Başka bir deyişle, kadın ailenin geçim yükünü hafifletmek için ek gelir sağlayan bir yardımcı görünümündedir. Böyle olunca kadının çalışma yaşamına girerek ekonomik bağımsızlık kazanması söz konusu olmadığı için çalışma yaşamının kadını özgürleştirdiğini söyleyemeyiz.

Buradan hareketle, bu yazıdaki amacım, gerek yasalarla kendisine birtakım hakların tanınmış olması, gerekse, çalışma yaşamına girerek sözde ekonomik bağımsızlığını kazanmış olmasının kadının ezilmesini başka bir deyişle ikinci sınıf olma ya da vatandaş olmasını engellemediği gerçeğini vurgulamaktır. Gerek bizim toplumumuzda gerekse Batı toplumlarında ikinci sınıf vatandaş olmaktan kendisini kurtarmış kadınlar vardır, ancak bunlar azınlıktadır ve ayrıcalıklı (imtiyazlı) kadınlardır. En başta ekonomik açıdan imtiyazlı, sonra politik açıdan ve toplumsal açıdan imtiyazlı kadınlardır.

KADININ ÇALIŞMA YAŞAMINA GİRİŞİ

Türk toplumunda çok sayıda kadının, askere alınan kocaları yerine ev geçindirme sorumluluğunu üstlenerek ücretli işçiliğe ve memuriyetlere girişi, Birinci Dünya Savaşı nedeniyle oldu. Ancak savaş

9. Yapıt-Toplumsal Araştırmalar Dergisi, Sayı : 9, Şubat-Mart 1985, s. 89-90.

(9) Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız : Doğanacı, a.g.e., s. 80-90.

sonrasında kadınlar herhangi bir tepki göstermeden yeniden evlerine, geleneksel rollerine dönmüşlerdir. Kendilerinden çok sayıda çocuk yapıp insangücü açığını kapamaları beklenmiştir. Batılı toplumlarda da aynı yıllarda benzeri bir gelişme olmuş; savaş öncesi özellikle siyasi haklarını kazanmak için çok yönlü bir mücadele veren feminist kadınlar, savaştan sonra, savaş gayretlerine katılmalarının ödülü olarak bu hakları kazanınca mücadele durulmuş ve daha da önemlisi, işlerini savaştan dönen erkeklere bırakmak üzere evlerine dönmüşlerdir. (10) Bu olgu bize kadınların «yedek işgücü» olma niteliği taşıdıklarını göstermektedir. Kadınlar, aynı zamanda ekonomik kriz dönemlerinde yine ailevi gerekçelerle ilk işten uzaklaştırılanlar olmaktadır. (11)

Türkiye, gelişmekte olan bir ülke (yoğun bir biçimde sanayileşme sürecine girmiştir, ancak bir yandan da tarım toplumu olma niteliğini sürdürmektedir.) Olması nedeniyle işgücünün büyük bir kısmı tarım kesiminde yer almaktadır. Böyle olunca da çalışabilir kadın nüfusun çok büyük bir kısmı bu alanda istihdam edilmektedir. Kırsal kesimde kadın «ücretsiz tarım işçisi» olarak çalışmaktadır. Tarlada çalışmadığı zamanda evde «aile işçisi» olarak üretim faaliyetinde bulunmaktadır.

1955 yılında mesleği tarım olan kadınların oranı yüzde 95 iken 1965'de bu oran yüzde 94'e ve 1970'de yüzde 88,7'e düşmüştür. (12) 1975 yılında ise tarımda çalışan kadınlar işgücüne katılan kadınların yüzde 88,9'unu oluşturmaktadırlar. Bu kadınların tarımsal işgücü içindeki payı yüzde 50,2'dir. (13)

1980 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarını göre, çalışma çağındaki kadınların (12 ve daha yukarı yaşlar) yüzde 43,1'i işgücü içinde yer almaktadır. Buna karşılık yüzde 46,3'ü ev kadını, yüzde 0,7'si emekli, yüzde 6,6'sı da öğrencidir. Kadınlar faal nüfusun yüzde 33,7'sini oluşturmaktadırlar. İşgücü içinde yer alan kadınların sektörler arası dağılımına bakıldığında, yüzde 86,8'inin tarım kesiminde yer aldığı görülmektedir. Zaman içinde kadın işgücü içinde tarımda çalışanların ora-

(10) Şirin Tekell, «Türkiye'de Feminist İdeolojinin Anlamı ve Sınırları Üzerine» *Yapıt-Toplumsal Araştırmalar Dergisi*, Sayı : 9, Şubat-Mart, 1985, s. 52.

(11) Ecevit, a.g.m., s. 84.

(12) Kazgan, a.g.m., s. 157.

(13) D.I.E., *Türkiye İstatistik Yılı* 1977'den aktaran Çitçi, a.g.e., s. 94.

nının düşmesine karşılık tarımsal işgücü içinde kadın çalışanların oranında bir artış olduğu gözlenmektedir. 1975 yılında tarım kesiminde kadınlar çalışanların yüzde 50.2'sini oluştururken, bu oran 1980 yılında yüzde 52'ye çıkmıştır. (14) Bu kesimde kadın çalışmasının en belirgin özelliği, büyük çoğunluğun ücretsiz aile işçisi statüsünde olmasıdır. Tarımda çalışan kadınların yüzde 92.4'ü ücretsiz aile işçisidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde kadının tarımda çalışması bağımlı ve zorunlu çalışmanın bir örneği olarak ortaya çıkmaktadır. Özetle, Türkiye'de çalışan kadınların büyük çoğunluğunun ücretsiz, sigortasız ve sosyal güvencesiz çalıştıkları söylenebilir. (15)

Tarım dışında çalışan kadınlara ilişkin ilk bilgileri ise, 1913 ve 1915 yıllarında yapılan, İstanbul illi İfe İzmir, Manisa, Bursa İzmıt, Karomürsel, Bandırma ve Uşak kentlerini kapsayan Sanayi Sayımında bulmaktayız. Özetle 1913 yılında sanayide çalışanların yaklaşık yüzde 20'si kadındır. Bu oran, 1915 yılında yüzde 30 dolayındadır. Bu artışta Birinci Dünya Savaşı nedeniyle askere alınan erkek işçilerin yerini kadınların almasının payı olsa gerek. Kadınların çalıştığı sanayi dallarının başında dokuma sanayii gelmekte, gıda sanayi onu izlemektedir. Nitekim dokuma sanayinde çalışanların 1913'de yüzde 54'ü, 1915'te ise yüzde 48'i kadındır. Gıda Sanayinde ise, sırasıyla yüzde 28 ve 29 dolayında olmaktadır. (16)

Tarım dışı uğraşlarda çalışan kadınların oranında, son 25 yıl içinde görece bir artışın gözlenmesine karşın bunlar 1980 yılında tüm çalışan kadınların yüzde 13.2'sini oluşturuyordu. (17) İşgücünde yer alan kadınların yüzde 4.6'sını oluşturan sanayi kesiminde çalışan kadın işçilerin bu kesimdeki payı yüzde 7.2'dir.

Sanayi kesiminde de kadının çalışması kendine özgü bir takım niteliklere sahiptir. İlk olarak burada «kadınsı ve erkeksi çalışma alanları» ortaya çıkmaktadır. Tütün (yüzde 53) ve dokuma (yüzde 46) işçilikleri kadınların yoğun bir biçimde buldukları buna karşın maden, metal ve inşaat sanayileri çalışanlarının yüzde 1'ini oluşturdıkları alanlardır. (18)

(14) D.I.E., 1980 Genel Nüfus Sayımı 14 1 Örnekleme Sonuçları'ndan aktaran Çitçi, a.g.e., s. 94.

(15) Çitçi, a.g.e., s. 95.

(16) Tayançlar, a.g.e., s. 111.

(17) Çitçi, a.g.e., s. 95.

(18) Çitçi, a.g.e., s. 96.

Sanayi kesiminde çalışan kadınların çalışma koşullarına bakıldığında kadınların büyük ölçüde sigortasız olarak çalıştıkları görülmektedir. (19) 1965-1980 yılları arasında kadın sigortalı sayısında binde 156'lık bir artış olmuştur. Buna karşılık Sosyal Sigortalar kapsamına giren kadınların oranı 1977 yılında yüzde 8.5 idi. (20) 1980 yılında ise bu oran yüzde 8.2'dir. Ve sigorta kapsamına girmesi gereken kadınların yalnızca yüzde 36.8'i sigortalı olarak çalışmaktadır. (21)

Tarım kesiminde kadınların ücretsiz aile işçisi olarak çalışmalarına benzer biçimde, sanayi kesiminde de ücretsiz aile işçiliği olgusunun olduğu görülmektedir. 1980 yılında sanayi kesiminde çalışan kadınların yüzde 18.2'si ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktaydı. (22)

Unutulmaması gereken bir husus da; kadınların-serbest mesleklere mensup olmamaları halinde-tarım dışı işlere girme şanslarının iradelerini aşan faktörlere bağlı olmasıdır. Belli bir bölgenin ekonomik yapısı ne olursa olsun, erkeklerin istihdamı öncelik taşımaktadır. Endüstri faaliyetinin olmadığı yerde erkekler hizmet sektörüne girmektedirler. Dolayısıyla denilebilir ki, erkek istihdamının oluşturduğu süreç kadınların istihdam biçimini belirlemektedir. (23)

Kazgan'a göre, köyde ücretsiz aile işçisi statüsüyle tarımsal faal nüfusun yarısını oluşturan kadınlar vasıfsız oldukları ve okur-yazar olmadıkları için, kente geldiklerinde çalışma hayatının dışında kalmaktadırlar, böyle olunca ya geleneksel tarıma yığılmaktadırlar, ya kentlerdeki örgütsüz ve düşük ücretli, fazla beceri istemeyen işlere girmektedirler, ya da ev kadını olarak kalmaktadırlar. (24) Bu kadınlardan «çalışanları» için hemen tek çıkma kapısı «hizmetçilik» tir; ev dışında çalışan orta sınıf kadınlarının evişi yüklerini üstlerinden alarak, mesleklerini sürdürmelerine bu kadınlar olanak vermektedirler. (25)

Kentlerde, klasik evci rollerinin dışına çıkabilen kadınlar : konfeksiyon, dokuma, gıda gibi kadın işçi çalıştırma eğilimi görece yük-

(19) Çitçi, a.g.e., s. 95.

(20) Gülgün Tezgider'den aktaran Çitçi, a.g.e., s. 95.

(21) DİE., Türkiye İstatistik Yıllığı 1981'den aktaran : Çitçi, a.g.e., s. 96.

(22) DİE, 1980 Genel Nüfus Sayısı % 1 İncelemesi Sonuçları'ndan aktaran Çitçi, a.g.e., s. 96.

(23) Türk Toplumunda Kadın, (Der : Nermin Abadan-Ünat), Ankara, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, 1982, s. 134.

(24) Kazgan, a.g.m., s. 157.

(25) Tekeli, a.g.m., s. 36.

sek bazı sanayilerde yığılmış işçiler, sekreterlik, bankacılık, öğretmenlik gibi hizmet dallarında toplanan orta-alt sınıf kadınları; ve edindikleri yüksek öğrenim diplomalarını mesleklerini icra etmekte değerlendiren yukarı sınıf kadınlarıdır. Bunlardan ilk iki gruba girerinin sayıları ve işgücü içindeki oranları gelişmiş kapitalist toplumlardaki benzerleriyle kıyaslanamayacak derecede düşük (26) buna karşılık avukatlık, hekimlik gibi mesleklerle girmiş olanların oranları, Batılı toplumlara göre daha yüksektir. İyimsen bir tutumla yüksek öğrenim diploması almış bu kadınların üçte ikisinin çalıştıkları Heri sürülmüştür. Hatta uzman mesleklerdeki Türk kadınlarının toplumun en özgürleşmiş kadın kesimini oluşturdukları da Heri sürülmektedir. (27)

Aslında faal ekonomik nüfusa dahil kentsel kadınların dörtte üçü istihdam edilmiş değildir, yüzde 81'i kendini ev kadını olarak tanımlamaktadır. Bununla beraber Türkiye'nin dengesiz endüstrileşmesi süreci içinde ücretli kadın işgücü sürekli bir artış göstermektedir. Genellikle Marmara ve Ege gibi bölgelerde üç metropolün bulunduğu illerde çok hızlı bir kentleşme vardır. (28)

Türkiye'deki vasıflı kadın işgücünün daha çok hizmet sektöründe özellikle kamu yönetimi alanında yığılma gösterdiklerini görmekteyiz. Aslında bu oluşum da gelişmekte olan tüm ülkeler için geçerlidir. Kadınların devlet hizmetine girerken yayılma alanı daha çok alt ve orta kademeler olmaktadır. En önemli kamusal hizmet alanları şunlardır: Eğitim, yüzde 31,6; turizm, yüzde 26,3; sağlık, yüzde 22,2 ve sosyal güvenlik yüzde 19. Bu alanlar genel olarak «erkekler tarafından giderek terk edilen sosyal amaçlara yönelik sektörler» olarak tanımlanmaktadır. (29)

Ancak teknolojik gelişmeler ve artan otomasyon, başka bir deyişle yukarıda saydığımız kamusal hizmet alanlarına bilgisayarların girmesi ile kadınların yakın bir gelecekte bu kesimden de uzaklaşmaları gerekeceğini söyleyerek, kehanette bulunmuş oluymuz. (30)

(26) Tekeli, a.g.m., s. 57.

(27) Ayşe Öncü'den aktaran Tekeli, a.g.m., s. 57.

(28) Gül Ergil'den aktaran Abadan-Unat, «Toplumsal Değişme ve Türk Kadını» Türk Toplumunda Kadın içerisinde, Ankara, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, 1982, s. 25.

(29) Abadan-Unat, a.g.m., s. 26.

(30) Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Ayşe Buğra, «Piyasa ve Kadınlar Üstüne» Yapıt, Sayı: 9, Şubat-Mart, 1985, s. 94-108.

ÇALIŞAN KADIN ve EĞİTİM

Türkiye'de kadınların eğitim düzeyi erkeklere oranla çok geridir. Okur-yazarlık ve ilkokuldan daha yüksek eğitim kademelerine geçildikçe, kız çocukların toplam öğrenciler içindeki payı giderek azalmaktadır. Oysa (tarım bir yana) eğitim düzeyi ile iş hayatına katılma arasında olumlu bir bağlantı vardır. Eğitim düzeyi yükseldikçe doğurganlık azaldığı için kadının özgürleşmesine dolaylı bir katkısı da vardır. Ancak yüksek düzeyde eğitilmiş kadınların saygınlığı olan bir kısım (tıbbî hizmetler, eğitim gibi) mesleklerdeki faal nüfusun üçte birine yakın bir paya sahip olduğu da bir gerçektir. Genellikle orta ve üst geliri, kültürlü ailelerden gelen bu kadınlarla tabandaki özellikle köylü kadınları arasında her bakımdan derin bir uçurum vardır. (31)

Eğitim olanaklarından yararlanmada cinsiyet farkı hizmetlerin yetersiz olduğu kırsal kesimde en yüksek düzeydedir. Kırsal kesim içinde de sosyo-ekonomik düzeyi yüksek, dışa açık köylerdeki okullarda kız/erkek öğrenci oranı gelişmemiş köylerdekilerle kıyasla daha fazladır. (32)

Kentsel kesimde eğitimde cinsiyet farkı sosyo-ekonomik durumu iyi olan aileler arasında yoktur. Ailelerin sosyo-ekonomik durumu bozuldukça eğitimde cinsiyet ayrımı önemli boyutlara ulaşmaktadır. Bu durum bir rastlantı değildir. Özellikle sosyo-ekonomik düzeyi düşük gruplarda kadının ikinci planda kalmasından her şey gelmektedir. (33)

İşgücü ve Eğitim

Türkiye'de kadın işgücünün büyük çoğunluğunu hiçbir okul bitirmemişler oluşturmaktadır. Bu durum işgücüne katılımın en yüksek olduğu tarım sektöründe çalışan kadınların çoğunlukla eğitimsiz olmalarından ileri gelmektedir. Eğitim düzeyleri kontrol edildiğinde yüksek okul mezunlarının işgücüne en çok katılan grup olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak bu kadınlar toplam çalışan kadınların sa-

(31) Kazgan, a.g.m., s. 138.

(32) Feriunde Özbay, «Türkiye'de Kırsal/Kentsel Kesimde Eğitimin Kadınlar Üzerine Etkisi» Türk Toplumunda Kadın içerisinde, Ankara Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, 1982, s. 177.

(33) Özbay, a.g.m., s. 177.

dece yüzde 1'ini teşkil etmektedir. (34) Türkiye'de çalışan kadın sayısı : 6.412.785, kırsal kesimde çalışan kadın sayısı : 5.431.451'dir. (35)

Kırsal kesimden kentsel kesime göçte eğitim görmemiş ya da az eğitilmiş kadınların işgücünden büyük ölçüde koptukları görülmektedir. Bu, bir ölçüde köyden kente göçeden tarımsal işgücünün kentlerde tarımdışı uğraşılara dönüştürülememesinden ileri gelmektedir. Genel olarak kentlerde eğitim ve işgücüne katılma arasında oldukça befirgin otumlu bir ilişkinin varlığından sözedilebilir. Orta veya yüksek okuldan mezun olanlar diğer kadınlardan üç misli daha fazla oranda işgücüne katılmaktadırlar. (Bununla beraber ortaokul düzeyinde işgücüne katılanların oranı ancak yüzde 28'i bulmaktadır.) Tarım dışı işlerin genel olarak ülke çapında kısıtlı olmasından dolayı işe girmede eğitim kadar cinsiyetin de rolü vardır. Erkeğin kadından daha öncelikle ekmeğe parasını kazanması ve ailesine bakması beklendiği için aynı eğitim düzeyinde olan kişiler arasında cinsiyet ayrımı yapılmaması toplumca da kabul görmektedir. (36)

Daha önce de belirtildiği gibi eğitilmiş kadınlar aynı düzeydeki erkeklere göre daha yüksek sosyo-ekonomik statüye sahip ailelerden gelmektedirler. (37) Soruna kadınlar arasında eğitimin yaygınlaştırılmasını sağlayacak çözüm yolları düşünülerek yaldaqmakta yarar vardır. Eğitim görmemiş ya da az eğitilmiş (ilkokul mezunu) kadınların işgücüne katılmalarında erkeklerde aralarındaki fark daha da büyümektedir. Kırsal kentlerde işgücüne katılma açısından kadınların en önemli sorunlarından biri kısıtlı iş imkânlarından yararlanmada erkeklerle rekabet etme durumunda olmalarıdır ve eğitimsiz kadınların hemen hiçbir rekabet gücü yoktur. (38)

Öte yandan 1973 Hacettepe Araştırması sonuçları, eğitimleri ne olursa olsun kadınların evlenme, çocuk doğurma gibi annelik ve ev kadınlığı rollerinin çalışmalarını büyük ölçüde etkilediğini göstermektedir. Bu durum kentlerde oturan kadınlar için daha önemli olmaktadır. Kadınların ev ve çocuklarla ilgili sorumlulukları kocaları ve

(34) Özbay, a.g.m., s. 177.

(35) Zeynep Oral, Kadın Otuzak, İstanbul, Milliyet Yayınları, No: 54, 1965, s. 282.

(36) Özbay, a.g.m., s. 182.

(37) Çiğdem Kâğıtçıbaşı'dan aktaran : Özbay, a.g.m., s. 185.

(38) Özbay, a.g.m., s. 189.

toplumdaki diğer kurumlara paylaşılmadığı sürece, eğitimlerini kendilerini geliştirmek ve toplumsal üretime etkili bir biçimde katılmak için kullanmaları oldukça zor olacaktır. (39)

ÇALIŞAN KADIN VE MESLEKLEŞME

Kadın çalışmasının geçmiş kadınlara belli alanlarda çalışmaya başladıklarını ve belli alanlara yönlendirildiklerini göstermektedir. (40)

Türkiye'de Orta eğitim düzeyinde, meslek okulları içinde en fazla öğrencisi bulunanlar kız sanat okulları ve kız enstitüleridir. Bu okullar - ev kadınlığı rolünü öğretici kurumlar halinde işlev görmektedirler. Yüksek öğrenim düzeyinde de kızların kendilerini maddi servet üretimine değil, hizmet üretimine yönlendirecek öğrenim kurumlarına karşı eğilimlerini görmek mümkündür. (41)

Eğitimi olmayan ya da sadece ilkökul eğitimi olan kadınlar, erkeklere kıyasla az da olsa, gıda sanayinde işçi olarak ya da terzi v.b. olarak çalışmaktadırlar. Ev hizmetleri ve genel evlerde çalışmak gibi iş seçenekleri ise eğitim görmemiş ya da az eğitilmiş kadınlar için her zaman açıktır. Bu tür işler toplumda düşünülebilecek en düşük statülü işlerdir. (42) Amerika Birleşik Devletleri'nde de çalışan kadınların oldukça yüksek bir oranı beyaz yaka işçilerdir. Ancak kadınlar beyaz yaka işlerinin en düşük statülü ve en düşük ücretli kesimlerinde yoğunlaşmışlardır. Örneğin, temizlik işleri ve tezgâhtarlık gibi. (43) Avrupa'da da geleneklere göre iş imkânlarında bir başlangıç noktası, «kadın işi ve erkek işi» ayırımı vardır. Çalışma yaşamındaki cinsiyete dayalı bu ayırımın nedeni mevcut eğitim sisteminde ve geleneksel olarak kadına verilmiş olan anne ve eş olma rollerinde aranmaktadır. (44)

(39) Özbay, a.g.m., s. 188. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız : Doğramacı, a.g.e., s. 95-97.

(40) Çiftçi, a.g.e., s. 185.

(41) Tayançlar, a.g.e., s. 136.

(42) Özbay, a.g.m., s. 184.

(43) Reece McGee and Others, *Sociology. An Introduction* Hinsdale, Illinois, The Oryden Press, 1977, s. 238.

(44) *Les Femmes et la Communauté Européenne - Actions Communautaires situ ations nationales comparées*, Bruxelles-Luxembourg, Printed in Luxemburg, 1980, s. 21.

Öte yandan, kadına yakışan uğraşlar çoğu kez, işanül içerikli, bakım ve gözetim temeline dayalı, kadına çalışma saatleri açısından esneklik sağlayan uğraşlar olarak belirlenmektedir. (45) Çitçi'nin kamu görevlisi kadınlar üzerinde gerçekleştirdiği araştırmasında kadın görevliler, kadına yakışan üç uğraş olarak öğretmenlik, doktorluk ve eczacılığı sıralamışlardır. Meslek sayısı ona çıkarıldığına ise bu sıralama içerisinde mühendislik asla girmemektedir. (46) Görüldüğü gibi mühendislik erkeklere yakışan meslek olarak saklı kalmaktadır. Fatma Başaran'a göre de Türk toplumunda kadınlar için tercih edilen meslekler 1. v e2. sıralamada öğretmenlik ve doktordur. Mühendislik ise erkek mesleğidir. (47) Bir başka araştırmada ise, kırsal kesimde anneler kızları ve oğulları için çiftçiliği hemen hemen hiç düşünmemişlerdir. Yine bütün anneler kızlarına mühendisliği, teknisyenliği idareciliği ve profesörlüğü de hiç yakıştırmamışlardır. (48)

Gelişmekte olan ülkelerdeki meslek sahibi kadınların oranı çoğu kez gelişmiş ülkelerdeki meslek sahibi kadınların oranını aşmaktadır. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerde mesleklerde çalışan kadınların oranının büro hizmetleri ve yönetsel konumlarda çalışan kadınlardan yüksek olması kadın çalışmasının önemli bir özelliği olarak ortaya çıkmaktadır. Bu ölçü gelişmekte olan ülkelerde meslek eğitimi gören kadınların erkeklerle yarışma olanaklarının çokluğu ile açıklanabilir. (49)

Ancak son yıllarda geleneksel olarak erkek meslekleri olarak kabul edilen yöneticilik ve mühendislik gibi meslek alanlarının kadınlar arasında giderek daha çok tercih edilmekte olduğu da gözlenmektedir. (50) Ülkemizde, matematik ve bilgisayar programlarına kayıdolan kız öğrencilerin oranı 1976 yılında yüzde 28 iken 1984 yılında yüzde 42'ye çıkmıştır. Mühendislik alanında bu oran yüzde 11'

(45) Çitçi, a.g.e., s. 185.

(46) Çitçi, a.g.e., s. 185.

(47) Fatma Başaran, «Ailede Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutum Değişimleri», Türkiye'de Ailenin Değişimi, Toplumbilimsel İncelemeler, Ankara, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, 1984, s. 140.

(48) Özbay, a.g.m., s. 185.

(49) Çitçi, a.g.e., s. 77.

(50) E.S. Cooper ve D.A. Robinson'dan aktaran : Yıldız Kuzgun, «Kadınların Meslek Seçimi» Kadın Dönüşleri Konferansı Dergisi, Sayı: 1, Mart 1986, s. 18.

den yüzde 20'ye, İktisadi ve İdari Bilimlerde yüzde 18'den yüzde 28'e yükselmiştir. (51) Bu tür tercihlere yönelik kadınlar, kendine güvenen, yetenekli ve yeteneklerini gerçekleştirme çabasında olan kimselerdir. Çalışma hayatında riskli, iş güvencesine tercih etmekte, uzun ve zahmetli işlerden yılmamakta, yarışmadan kopmamaktadırlar. (52) Bu kadınların çocukluklarında genellikle babaları ile özdeşim kurmuş oldukları iddia edilmektedir. (53)

CALISAN KADIN ve ÜCRET EŞİTSİZLİĞİ

Kadınla erkek arasındaki ücret farklılığı, çalışan sektöre göre farklılık göstermektedir. Bazı ülkelerde örneğin sadece tarım sektöründe kadın-erkek ücretleri arasında bir ayırım görülmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün verilerine göre sadece Avusturya'da tarım kesiminde kadın işçiler erkek işçilerden çok ücret almaktadırlar. Çalışan kadınlar ile erkekler arasındaki ücret farklılığı yeterince gelişmemiş ülkeler için daha çok geçerli olmaktadır. (54) «Yeterince gelişmemiş» ya da başka bir deyişle gelişmekte olan ülkelerde çalışan kadın ile erkek arasında ücret farkı daha çok tarım ve hafif sanayi (gıda-dokuma gibi) kesimlerinde erkeklerin lehine olarak ortaya çıkmaktadır. Kırsal kesimde sayıları oldukça kabarık olan ve genellikle tartıda, aile işletmelerinde ücretsiz işgücü olarak çalışan kadınlar, sanayileşmenin başlamasıyla toprak mülkiyet yapısının değişmesi ve kırsal çalışma alanına maddanın girmesiyle açıkta kaldıklarından, erkeklerinin peşinden kente göçettiklerinde ise, kentteki sanayileşme topraktan kopup gelen işgücünün tamamını henüz istihdam edebilecek bir düzeye erişemediğinden bu kategori insanlar (gecekondu kadınlar) kentte ancak her türlü sosyal güvenlikten yoksun, örgütsüz, geçici nitelik taşıyan düşük ücretli işler bulabilmektedirler. Örneğin, evlerde hizmetçi olarak çalışmak gibi.

Gecekondu kadınlardan sanayi kesimine girebilmiş olanları ise daha çok bir işyerinin en düşük beceri veya yarı beceri gerektiren işlerinde çalışabilmektedirler. Bunlar sadece az beceri isteyen,

(51) Kuzgun, a.g.m., s. 18.

(52) P.S. Greenlaw C.A. Bleasel ve J. Segal'den aktaran : Kuzgun, a.g.m., s. 19.

(53) H. Henning'den aktaran : Kuzgun, a.g.m., s. 19.

(54) Tayançlar, a.g.e., s. 84.

en az dayımı sağlayıcı ve en az insiyatife bağılı işlerdir, ücretleri düşüktür. Ülkeden ülkeye değişimle birlikte genellikle erkeklerin kazançlarının yarısı ile dörtte üçü arasında ücret alırlar. «Eşit işe eşit ücret» yasalarının bu durumu düzeltici fazla bir etkisi olmamıştır. Örneğin İngiltere'de 1975 yılından beri bu yasanın yürürlükte olmasına rağmen, hâlâ kadın ücretleri erkek ücretlerinin yüzde 65-70'ine karşılık gelmektedir. Amerika'da ise bu oran yüzde 58'dir. (55)

Erkek ücretinin aile ücreti olarak ödenmesinin karşılığı, düşük kadın ücretidir. Kadın ücreti erkek ücretinin tamamlayıcısı olarak görülür. İşgücü piyasasında mevcut cinsel iş bölümü içinde, kadının erkeğin kazandığı ücreti kazanabilmesi bu nedenle mümkün değildir. (56) Çalışan kadınların ücretlerinin düşük olmasının başka bir nedeni de «belli bir işin değeri azaldığında bu iş türünün kadınlara terk edilmesidir. (57)

Kadın-erkek ücretleri arasındaki farklılık, kadında erkek arasındaki cinsiyete dayalı ayırımın bir göstergesidir. Çoğu kez bu uygulamayı haklı göstermek için kadınların genellikle «düşük ücretli işler de yoğunlaştıkları» (58) kadınların eğitim düzeylerinin düşük olduğu, onların daha çok yarım gün çalışmayı tercih ettikleri gibi gerekçeler ortaya otılmaktadır. Üstelik bu gerekçeler Amerika Birleşik Devletleri'nde ve diğer çağdaş sanayi toplumlarında da (Örneğin Avrupa ülkeleri ve Japonya) öne sürülen gerekçelerdir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde aynı öğrenim düzeyine sahip, aynı uğrafta çalışan kadın ve erkekler arasında da farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Nitekim 1970 yılında kadın sosyologlar, erkek meslekdaşlarının ücretlerinin yansını alıyordı. (59) Yine Amerika Birleşik Devletleri'nde 1969 yılında aynı eğitim düzeyinden geçmiş ilk ve orta dereceli okullarda öğretmenlik yapan, orta gelir grubunda yer alan kadın ve erkek öğretmenlerin de ücretleri arasında farklılık vardır. Örneğin, kadın öğretmenlerin yıllık ortalama geliri 7200 (Amerikan doları) \$ iken erkek öğretmenlerin yıllık ortalama geliri 10.000 \$'dir. (60)

(55) Ecevit, a.g.m., s. 74.

(56) Ecevit, a.g.m., s. 74.

(57) Türk Toplumunda Kadın, s. 135.

(58) Valerie Kincade Oppenheimer, «Demographic Influence on Female Employment and the status of Women», *American Journal of Sociology* 78, January 1973, s. 946.

(59) Ruth Milkman'dan aktaran : Çitçi, a.g.e., s. 36.

(60) Larry E. Suter and Herman P. Miller, «Income Differences Between Men and Career Women» *American Journal of Sociology* 78, January 1973, s. 962.

1972 yılında Japonya'da kadınların ortalama ücreti erkek ücretlerinin yarısı idi. Belli başlı çalışma alanlarının hiçbirinde kadın ücretleri, erkek ücretlerine yaklaşmamaktaydı. (61)

Fransa'da son yıllarda yapılan araştırmalarda genelde kadınlara verilen maaşın erkeklerinkinden yüzde 25 az olduğu belirtilmiştir. Kamu ve özel sektörde aynı kaliteye sahip kadınlara erkeklerden ayırım işe alınma esnasında değil de yükselme seviyesindedir. İş alındıktan belli bir zaman sonra erkekler kolayca yükselmekte, kadınlar ise daha yavaş yükselmektedirler. Erkeklerle karşılaştırma yapıldığında, kadınlar uygulamada kalmaktadırlar. (62) Yine günümüz Fransız toplumunda, iş ortamında kadınlara çoğu kez az kalifiye işler sunulmaktadır. Steno daktiloların yüzde 99.6'sı, büro memurlarının yüzde 96.8'i kadın olmasına karşın yüksek mevkilere gelen kadın sayısı çok düşüktür. 1986 yılında 193 validen sadece bir tanesi, 152 senatörden üç tanesi, 28 üniversite rektöründen üçü kadındır. (63)

Amerika Birleşik Devletleri'nde son onbeş yıl içinde meslek sahibi kadınların sayısı iki kat artarak, 17 milyona ulaştı. Bu 18-65 yaş arasındaki her yüz kadından 63'ünün çalıştığı ve tüm işyerlerinin yüzde 50.2'sinin kadınlar tarafından ele geçirildiği anlamına gelmektedir. (64) Ancak Amerikan toplumunda kadınlar, hâlâ ücret piramidinin en alt sıralarında gözükmeye devam ediyorlar. Hâlâ garajlık, terziçilik, kasierlik gibi düşük ücretli işlerde, hâlâ hemşirelik, öğretmenlik, kütüphanecilik ve editörlük gibi az para getiren kadın mesleklerinde çalışıyorlar. Amerika Birleşik Devletleri'nde hâlâ diplomasız bir park bekçisi, kreşle öğretmenlik yapan kolej mezunu bir kadından, bir kamyon sürücüsü, diplomalı bir kadın hemşireden, ticaret okulundan mezun olan bir alkolü işçiye, üniversite mezunu bir kütüphaneci kadından daha fazla para kazanıyor. (65)

İngiltere'de kadın hakları düzeyinin demokrasinin, geniş demokratik hakların gerisinde olduğu vurgulanıyor. Örneğin, «eşit işe eşit ücret» ilkesi yasal hak olarak ancak 1975 yılında gelmiş. Kadınların kazancı aynı işlerde erkeklerinkine oranla 1970'de yüzde 63 düzeyin-

(61) Çitçi, a.g.e., s. 37.

(62) Ayye Ceyhan, «Fransız Toplumunda Kadın» Güneş, 17 Mart, 1986 s. 6.

(63) Ceyhan, a.g.m., s. 6.

(64) «Amerikan Kadını Süper Olma Yarışında» Cumhuriyet Dergi, 29 Haziran, 1986, s. 14.

(65) Cumhuriyet Dergi, a.g.m., s. 14.

de kalırken, 1975'de yüzde 72'ye yükselmiş, hâlen kadınlar benzer işlerde, erkeklerin ücret ortalamasının ancak yüzde 73,5'üne ulaşabiliyorlardır. (66)

Sonuç olarak, «dünyanın tüm işinin üçte ikisini yapan, çalışan nüfusun üçte birini oluşturan kadınların kimi yerde erkeklerin yarı ücretine, kimi yerde yüzde 70 ücretine çalıştıkları» (67) söylenebilir.

Kadınlar, genelde hem erkeklerden düşük ücretle çalışmaktalar, hem de ekonomik kriz dönemlerinde işlerine ilk son verecek olurlar yine kendileri olmaktadır. Örneğin, Fransa'da yaklaşık 2,5 milyon işsiz bulunmaktadır, bunun hemen hemen yüzde 51,5'ini kadınlar oluşturmaktadır. Hükümetin son zamanlarda işsizliğe karşı bulduğu çözümlerin en sağlıksızları kadınlara sunulmaktadır. Son yıllarda ortaya çıkan «interim» denilen geçici ve kalifikasyonsuz işler ile kısa vadeli kontratlarda çalışanların yüzde 80 ile 90'ı kadınlardır. (68)

Kadınların erkeklere oranla işlerini daha çabuk ve daha kolay yitirmelerinin nedeni dört noktada özetlenmektedir:

Çünkü kadınlar, genellikle eğitim ya da uzmanlaşma gerektirmeyen makinalar tarafından da yapılacak işlerde çalışıyor. Çünkü genellikle sendikali değiller. Çünkü genellikle geçici ya da part-time (yarım günlük - çeyrek günlük) işlerde çalışıyorlar. Çünkü çocuk doğuracakları zaman işlerini bırakmak zorunda kalıyorlar ve çalışabilecek duruma geldiklerinde yeniden iş bulamıyorlar. (69)

ÇALIŞAN KADINDA ROL ÇATIŞMASI

Günümüzde kadının ana ve eş olma işlevi dışında işlevler kazınışı toplumsal işbölümünün etkilerini pek fazla azaltmamaktadır. (70) Erkek doğduğu andan itibaren kendisini içinde bulunduğu sosyalleştirme süreci içinde ve sonrasında kadını hep kendisine öğretildiği biçimde —birinci derecede ev kadını (eş) ve anne olarak— kavramlaştırdığı için, kadının sonradan kazanmış olduğu «çalışan kadın» rolünü gerçekçi bir biçimde benimseyemediğinden, evde yapılacak

(66) «İngiliz Kadını Mutfağından Çıkıyor», *Cumhuriyet Dergi*, 13 Temmuz, 1986, s. 18.

(67) Oral, a.g.e., s. 69.

(68) Ceyhan, a.g.m., s. 6.

işleri eşyle paylaşma yoluna gitmemektedir. Günümüzde ev işleri kolaylaşmış gibi görünüyorsa da aslında kadın, evde erkeğin yapabileceği birçok işi yapmaktan çoğu kez tek başına sorumlu olmaktadır.

Şöyle ki; ikisi de sekiz saat dışarda çalışan kari-koca eve döndüklerinde mutfağa giren kadın, gündelik gazetesini okumak için koltuğa uzanan erkektir; çocuğu yedirip yatan kadın, «uykudan önce» onulna biraz oynayan erkektir. Böylece çalışan kadınların haftalık mesailerinin erkeklerinkinin bir katına ulaştığı, hatta bunu aştığı tahmin edilebilir. (71) İşte bu çifte yorgunluk nedeniyle, Çitçi'nin «Türkiye'de Kamu Görevlisi Kadınlar» üzerinde yaptığı araştırmasında da görüldüğü gibi; çalışan kadınlar evdeki ekonomik sıkıntı sona erdiğinde büyük bir olasılıkla çalışma yaşamından ayrılmayı düşünebileceklerdir. Aslında önemli oranda kadın, büyük kent ailesinin üyesi olarak eve gelir getirmekte ve ev dışında çalışmaktadır. Ne var ki, genelde çalışan kadının iki dünyası birbirinden ayrıdır. Ve evde ücretli emek kullanamıyorsa evdeki rollerinin hiçbirinden vazgeçemez. Bu durumda geleneksel kadın rollerinin değişmesi ya da bunlara erkeklerin katılması için daha epey zaman geçmesi gerekmektedir. (72)

Ancak, kentlerde bir de uzman mesleklerde çalışan (doktor, avukat) oldukça iyi kazanan ve aileden gelen belli bir maddi varlığa da sahip olan, evinde ücretli emek (kadın işçi) kullanarak evdeki rollerinin büyük bir kısmından vazgeçebilen —ki bu durumda kocasının kendisine yardım etmesine gerek kalmamakta— bir kadın grubu da vardır. Bu grubu oluşturan bireylerin sayısı oldukça az olmakla birlikte, bu kategorideki kadınlar için —hem evlilik yaşamını sürdürüyor, hem de dışarda çalışıyor olmalarından ötürü— herhangi bir ezilme ya da sömürülme söz konusu değildir.

Çalışma yaşamındaki kadının çalışan kadın rolü ile annelik rolünün çatışmaması ve kadının gerek işyerinde gerekse evinde ve-

(69) Oral, a.g.e., s. 71.

(70) Peter Worsley, «The Family» Problems of Modern Society, (Ed: Peter Worsley), Harmondsworth, Middlesex: Penguin Books, 1972, s. 236.

(71) Tekeli, a.g.m., s. 58.

(72) Mübecceci Kıray, «Büyük Kent ve Değişen Aile», Türkiye'de Ailenin Değişimi, Toplumbilimsel İncelemeler, İçerisinde, Ankara, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, 1984, s. 72.

rimli ve huzurlu olabilmesi için çalışan anneye yardımcı bazı kurumların devreye girmesine ihtiyaç vardır. Örneğin kreşler ve ana-okulları gibi. Gelişmiş ülkelere baktığımızda ancak savaş zamanlarında bu konuya ilgi gösterildiğini, ana-okullarının sayılarında artma olduğunu, savaş sonrasında ise bu konunun —çalışan kadınların sayısında İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra giderek artma olmasına karşın— geri planda kaldığını görmekteyiz. Ülkemizde de büyük kentlerimizdeki özel ana-okullarının sayısında giderek bir artma gözleniyorsa da; bu kurumlardan yararlanma koşullarının güçlüğü, ayrıca resmi kuruluşların ise kreşler ve ana-okulları bakımından son derece yetersiz bir durumda olması, sorunun genelde çözülmediğini göstermektedir.

Çalışan anneler için bir başka sorun da, doğumu izleyen günlerde çocuğun ilk bakımını gerçekleştirmek için izne ihtiyaçlarının olmasıdır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde çalışan kadınların doğum sonrası izinlerini kapsayan yasal bir düzenleme yoktur. (73) İngiltere'de kamu kesimi dışında annelik izni uygulaması yoktur. Kamu kesiminde çalışanlara da hastalık izni biçiminde doğum izni verilmektedir. (74)

Yasal düzenlemenin olduğu ülkelere gelince, ücretli doğum sonrası izin Danimarka'da, Federal Almanya ve Fransa'da on dört hafta, İtalya'da üç ay, Finlandiya'da altı ay, İsveç'te yedi y, Avusturya'da onaltı haftadır. Japonya'da ise altı hafta olarak düzenlenmiştir. (75)

Türkiye'de ise, 1475 sayılı İş Kanununa bağlı olarak çalışan anneler doğum öncesi ve sonrası altışar hafta doğum izni kullanabilmektedir. 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'na tabi olarak çalışan anneler ise doğumdan önce üç ve doğumdan sonra altışar hafta doğum izni kullanmaktadırlar. Her iki statüdeki çalışan anneler için «süt izni» uygulaması vardır.

1475 Sayılı İş Kanunu'nda çalışan annelerin çocuk bakımı yükünü hafifletilebilmek amacıyla 100-300 arasında kadın işçi çalıştıran işyerlerinde bir yaşından küçük çocuklar için emzirme odası kurma yükümlüğü, yine 300 kişiden fazla kadın işçi çalıştıran işyerleri için 0-6 yaş grubu çocuklara yönelik kreş ve ana-okulu kurma zorunlulu-

(73) Judith B. Agassi'den aktaran : Çitçi, a.g.e., s. 43.

(74) Anna Coote-Tess Gill'den aktaran : Çitçi, a.g.e., s. 44.

(75) Zsuzussa Ferge'den aktaran : Çitçi, a.g.e., s. 44.

ğu getirilmişse de; uygulamada işverenlerin işçi sayılarını sınırdan tutarak bu yükümlülükten kaçtıkları gözlenmektedir. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na bağlı olarak çalışan annelerin çocuk bakımı yükünü hafifletecek herhangi bir yasal gelişme söz konusu değildir.

Görüldüğü gibi çalışan annelerin çocuk bakımının kolaylaştırılması konusunda herhangi bir yasal düzenlemenin olmayışı, onların da uygulanmaması sonunda çalışan kadınların büyük bir kesimi evde ücretli emek kullanamadıkları ya da evde çocuğun bakımını üstlenecek aileden birisinin olmamasından ötürü anne, en azından çocuğu okul çağına gelinceye kadar çalışma yaşamından uzaklaşmak zorunda kalacaktır. Bu durum, sonuçta kimilerine göre işsizlik için geçici bir çözüm olarak düşünülebilecektir.

SONUÇ

Kentli kadının çalışma yaşamına girmesi ve en az erkekler kadar çalışması ona özgürlük getirmemektedir. Hatta bu kategori kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazandıklarını da söyleyemeyiz. Çünkü kadın, ailesindeki ekonomik sıkıntıları biraz olsun hafifletebilmek için aileye bir ek gelir getirmek amacıyla, aslında biraz da istemeyerek çalışma yaşamındadır. Kadın da genelde birlikte yaşadığı erkekle aynı sosyalleştirme sürecinden geçtiğinden, kendisinin yerinin öncelikle evi olduğu, herşeyden önce anne ve eş olması gerektiği biçiminde şartlanmıştır. İş yaşamının güçlükleri bir yana bir de bu koşullandırma nedeniyle çoğu kez ailesindeki ekonomik sıkıntılar sona erdiğinde işten ayrılmayı düşleyebilmektedir.

İşte bu nedenle işe sosyalleştirme sürecinden başlamalıyız: Bu süreç içinde kız ve erkek çocuklara farklı muamele yapılmamalı, onları bağımsız kişilikli, kendisine güvenen bireyler olarak yetiştirmeye özen göstermeliyiz. Aynı süreç içinde kızları kadınsı mesleklere, erkekleri erkeksi mesleklere yöneltecek biçimde yetiştirmekten kaçınmalıyız. Örneğin; oyuncaklar, oyunlar, giyim kuşamdaki renkler vb. gibi.

Öte yandan yeni yasal düzenlemelere gidilerek 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'na tabi olarak çalışan kadınların çocuk bakımı yükünü hafifletebilmek için devlet dairelerinin kendi kreş ve ana-okullarını açmaları hükme bağlanmalıdır. Ayrıca 1475 Sayılı İş Ka-

nununa tabi işyerlerinin kreş ve ana okulu açmamak için işçi sayısını sınırlı tutmaları da derinleşerek engellenmeye çalışılmaktadır. Bir başka nokta da, özel kreş ve ana okullarının fiyatları serbest bırakılmamalı, kontrol edilmelidir.

KAYNAKLAR

1. Başaran, Fatma, «Ailede Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutum Değişimleri» **Türkiye'de Ailenin Değişimi-Toplumbilimsel İncelemeler**, Ankara, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, 1984.
2. Ceyhan, Ayşe, «Fransız Toplumunda Kadın» **Güneş Gazetesi**, 17 Mart, 1986.
3. Çitçi, Oya, **Kadın Sorunu ve Türkiye'de Kamu Görevlisi Kadınlar**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1982.
4. Doğramacı, Emel, **Türkiye'de Kadın Hakları**, Ankara, Ünlü Kitapevi, 1982.
5. Ecevit, Yıldız, «Üretim ve Yeniden-Üretim Sürecinde Ücretli Kadın Emegi» **Yapıt-Toplumsal Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 9, Şubat-Mart 1985.
6. Genç, Aysıt (Der.) «Amerikan Kadını Süper Olma Yarışında» **Cumhuriyet Dergi**, 29 Mayıs 1986.
7. Kazgan, Gülten, «Türkiye Ekonomisinde Kadının İnsan Gücüne Katılması, Meslek Dağılımı ve Sosyo-Ekonomik Durumu», **Türk Toplumunda Kadın İçerisinde**, (Der: Nermin Abadan-Unat), Ankara, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, 1982.
8. Ketenci, Şükran, «İngiliz Kadını Mutfağundan Çıkıyor», **Cumhuriyet Dergi**, 13 Temmuz 1986.
9. Kıray, Mübeccel «Büyük Kent ve Değişen Aile», **Türkiye'de Ailenin Değişimi Toplumbilimsel İncelemeler**, içerisinde, Ankara, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, 1984.
10. Kuzgun, Yıldız, «Kadınların Meslek Seçimi» **Kadın Dernekleri Federasyonu Dergisi**, Sayı: 1, Mart 1986.
11. **Les Femmes et la Communauté Européenne-Actions Communautaires Situations Nationales Comparées**, Bruxelles-Luxemburg, Printed in Luxemburg, 1980.
12. McGee, Reece and Others, **Sociology - An Introduction**, Hinsdale, Illinois, The Dryden Press, 1977.
13. Oppenheimer, K. Valérie, «Demographic Influence on Female Employment and the Status of Women», **American Journal of Sociology** 78, January 1973.
14. Oral, Zeynep, **Kadın Olmak**, İstanbul, Milliyet Yayınları, No: 54, 1985.

15. Özbay, Ferhunde, «Türkiye'de Kırsal/Kentsel Kesimde Eğitimin Kadınlar Üzerine Etkisi», **Türk Toplumunda Kadın**, içerisinde, Ankara, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayını, 1982.
16. Suter, E. Larry and Miller, P. Herman, «Income Differences Between men and Career Women», **American Journal of Sociology** 78, January 1973.
17. Tayanç, Füsün ve Tayanç Tunç, **Dünyada ve Türkiye'de Tarih Boyunca Kadın**, Ankara, Toplum Yayınevi, 1977.
18. Tekeli, Şirin, «Türkiye'de Feminist İdeolojinin Anlamı ve Sınırları Üzerine», **Yapıt-Toplumsal Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 9, Şubat-Mart 1985.
19. Worsley, Peter, «The Family» **Problems of Modern Society**, (Ed: Peter Worsley), Harmondsworth, Middlesex : Penguin Books, 1972.